

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Qurbonova Marg'uba</i> O'ZBEK TILI VA TIL SIYOSATI: TARIXIY EVOLYUTSIYA VA ZAMONAVIY OMMALASHTIRISH VOSITALARI	13-15
<i>Polvanov Azim Kuchkarovich</i> AMIR TEMUR QO'SHINIDA HARBIY TA'MINOT VA ASKAR SAFARBARLIGINING MANBALARDA YORITILISHI	16-21
<i>Esnazarova Zulfiya Baltashovna</i> QORAQALPOQLARNING SHAHAR MADANIYATI (1873 – 1924)	22-27
<i>Axmedov Shaxzod Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDAGI YOSHLAR TASHKILOTLARI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991 – 2017-yillar)	28-36
<i>Mamajonov Alisher, Alisherov Abduvohid</i> IKKINCHI JAHON URUSHI JANG MAYDONLARIDA ANDIJONLIK RAHBAR XODIMLARining ISHTIROKI	37-43
<i>Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIK ALOQALARI	44-47
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> INNOVATIVE APPROACHES TO URBAN PLANNING AND TOURISM INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN NEW UZBEKISTAN (CASE STUDY OF INDIA'S EXPERIENCE)	48-52
<i>Esanova Nilufar</i> 1991-2024 YILLARDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANOAT SOHASIDA HAMKORLIGI: NATIJALAR VA ISTIQBOLLAR (HINDISTON VA XITOIY MAMLAKATLARI MISOLIDA)	53-56
<i>Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li</i> O'ZBEK XONLIKLARI VA USMONLI DAVLATI HUKMDORI SULTON SULAYMON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	57-64
<i>Xudoyberdiyev Axrorboy Nabi o'g'li</i> HUDUDIIY YONDASHUV ASOSIDA YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA	65-70
<i>Zokirjanov Mirzohid Shuxrat o'g'li</i> XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA BOKU NEFT SANOATINING ROSSIYA IQTISODIIY HAYOTIDA TUTGAN O'RNI	71-74
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA TOSHG'UZOR-BOYSUN-QUMQO'RG'ON TEMIR YO'LINING QURILISHI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIIY AHAMIYATI	75-80
<i>O'rmonov Husniddin Baxriddin o'g'li</i> ULUG' VATAN URUSHINING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTON SANOATI	81-88

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Urdushev Xamrakul, Sirojiddin Eshanqulov

MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASSTERLARI:

EKSPORTGA YO'NALTIRILGAN RIVOJLANISH 89-98

Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali qizi

MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KO'RSATISH:

QULAYLIKMI YOKI NAZORAT VOSITASIMI? 99-104

Xakkulov Akbar Uralovich

MARKAZIY BANK FOIZ SIYOSATINING BANKLARNING FOIZ RISKIGA TA'SIRI 105-111

Amonov Mehridin Oromiddinovich

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDA RAHBARLIK USLUBI:

AVTOKRATIK RAHBARLAR 112-117

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna

HUDUDLARDA AHOLI SALOMATLIGINI TA'MINLANGANLIK DARAJASINI

BAHOLASH USULLARI VA MEZONLARI 118-125

Yangiboyev Rustam Berdiyarovich

TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI 126-131

Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich

DXSH LOYIHALARIDA INVESTITSION KRAUDFANDING MODELIDAN

FOYDALANISH ORQALI INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISH VA UNI TURISTIK

XIZMATLAR KO'RSATISH SOHASIDA QO'LLASH ISTIQBOLLARI 132-143

Eshqobilova Nigoraxon, Qurbonova Safiyabonu

DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING

NAZARIY ASOSLARI 144-150

Umronov Eldorbek Sodirovich

HUDUDLARDA INNOVATSION XIZMATLAR TURLARI RIVOJLANISHINING

EKZOGEN VA ENDOGEN OMILLARI, ULAR TASNIFI VA KO'RSATKICHLARI 151-159

Turgunov Jasurbek, Siddikova Farangiz

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPING A GREEN ECONOMY

IN UZBEKISTAN 160-172

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ahmedova Dilrabo

YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINING SHAKLLANISHIGA TARIXIY

JARAYONLARNING TA'SIRI 173-177

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna

NAQSHBANDIYLIKDAGI MUROSA FALSAFASIGA OID QARASHLARINING

FALSAFIY TAHLILI 178-184

Kurbonaliyev Ural Xatamovich

ZAMONAVIY AXLOQIY INQIROZ SHAROITIDA ABU MUHAMMAD ABDULLOH

DORIMIY MEROSINING YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 185-189

Soipova Mavjuda Karimjanovna

FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA BILISH MASALASI 190-194

<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVIYAT DAVLAT VA JAMIYAT RIVOJLANISHINING ASOSI	195-198
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTER FALSAFIY QARASHLARIDA FRANSIYADA AGRAR MUNOSABATLAR TAHLILI	199-204
<i>Olimova Moxinur Ravshanbek qizi</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MA'NAVIYATNING O'RNI	205-208
<i>Usarkulov Oybek</i> O'ZBEKISTON VA JANUBIY KOREYA O'RTASIDAGI MADANIY, ILMIY-TEXNIKAVIY ALOQALARNING IJTIMOIIY AHAMIYATI	209-214
<i>Majidov Sodiqjon Sadullayevich</i> IJTIMOIY ZIDDIYATLAR VA IJTIMOIIY FALSAFIY TALQINLAR	215-218
<i>Абдуллаева Икбола Мохировна</i> КНИГА – КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА – ИСКУССТВО СЛОВА	219-226
<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> MUHANDISLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY- FALSAFIY OMILLARI	227-230
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> GLOBAL MEHNAT BOZORIDA SOFT SKILLS VA IJTIMOIIY ONGNING STRATEGIK INTEGRATSIYASI	231-235
<i>Rustamov Ramz Rizoqulovich</i> DESTRUKTIV TARG'IBOT TA'SIRIDAN HIMOYALANISHDA TANQIDIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI	236-240
<i>Aslanov Said Karimovich</i> TIZIMLI YONDASHUV VA BOSHQARUV FAOLIYATING O'ZORO ALOQADORLIGI	241-244
<i>G'aniyev Elbek Abdizoitovich</i> YOSHLARDA AXLOQIIY INQIROZ KUCHAYISHIDA OMMAVIIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI	245-248
<i>Bozarov Dilmurod Mirzarasulovich</i> SINERGETIKANING ONTOLOGIK MUAMMOLARNI HAL ETISHDAGI O'RNI	249-252
<i>Ochilova Nigora Ruzimuratovna</i> GLOBAL MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHDA XALQARO KUCHLAR BIRLASHUVINING AHAMIYATI	253-258
<i>Azimov Ozod Mamatkulovich</i> YOSHLARDA EKOESTETIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY ASOSLARI	259-264
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> TARIXIIY MANBALARDA YOSH MUTAXASSISLARNI RIVOJLANTIRISH HAQIDAGI QARASHLAR	265-271
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Мамбетов Сердар Ахмедович</i> СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА РУССКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ НА КАРАКАЛПАКСКИЙ ЯЗЫК	272-280

<i>Qurbanova Hilola Maqsadbek qizi</i> PRACTICAL NEEDS' ANALYSIS OF SOME BILINGUAL STUDENTS	281-288
<i>Rakhmonova Yulduz Khusanovna</i> A HETEROGENEOUS LEGACY: EXAMINING HEMINGWAY'S STYLE IN HIS LATER YEARS	289-295
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDA TAF'IL QOLIPLI O'ZLASHMALAR	296-301
<i>Sadullayeva Muxlisa Xamrayevna</i> ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYALARIDA BADIY KONFLIKT MASALASI	302-307
<i>Shomurodova Shahlo, Axmedjanova Farida</i> MARGARET DRABBLING "THE MILLSTONE" ASARIDAGI NOYOB KO'RINISH	308-311
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK WORD COMBINATIONS	312-315
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> HAQORAT VA TAHDIDLAR BILAN BOG'LIQ DA'VOLARNI SUD-LINGVISTIK EKSPERTIZADAN O'TKAZISH ALGORITMI	316-325
<i>Файзуллина Наргиза Дамировна</i> СОВРЕМЕННЫЕ СИНОНИМЫ И ТЕРМИНЫ КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОГО СЛЕНГА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	326-331
<i>Sodiqova Dinora Ilhom qizi</i> ANALYSIS OF PRINCIPLES OF CONVEYING FEELINGS CONCERNING LITERARY TRANSLATION	332-337
<i>Nazimova Himmatoy</i> "DEV" VA "YALMOG'IZ" OBRAZI ETIMOLOGIYASI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY ILDIZLARI TAHLILI	338-342
<i>Arziqulova Xurshida, Mustanova Shohista</i> SHARQ VA G'ARB DRAMATURGIYASI: MADANIY ALOQALAR VA ILHOM MANBALARI	343-348
<i>Azizova Feruza Rejaveliyevna</i> TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION G'OYALAR VA TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH ZAMONAVIY TA'LIMNING BOSH STRATEGIYASI	349-353
<i>Agzamova Gulrux Ravshan qizi</i> XITOIY TILIDAGI MUHOJAAT ATAMALARINING UMUMIY VA XUSUSIY BELGILARI	354-358
<i>Sherkulov Sardor Komilovich</i> SOCIAL PROBLEMS IN THE WORKS OF THOMAS HARDY: AN INVESTIGATION OF CLASS INEQUALITY, GENDER AND INDUSTRIALIZATION	359-364
<i>Rasulov Zubaydullo, G'ayratova Oybegim</i> DISKURS — LINGUAPRAMAGMATIK YONDASHUV OBYEKTI SIFATIDA	365-368
<i>Bozorova Umida Qilichovna</i> BADIY KIRITMALARNI ROSSIYADA O'RGANILISHI	369-372
<i>Nuriddinova Huriyat Baxtiyorovna</i> TOPISHMOQLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	373-376

Mamadiyeva Hilola

TAOM NOMLARINING TARJIMA JARAYONIDA MADANIY TAFOVUTLARNING

TA'SIRI 377-384

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Abdullayeva Nodira Odil qizi

OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK OMILLARI MAJMUASI 385-393

Jo'raqulov Javohir Musoqul o'g'li

TOVLAMACHILIK JINOYATINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN

FOYDALANIB SODIR ETISH AMALIYOTI: MUAMMO VA YECHIMLAR 394-399

Otamirzayev Oybek Murodullo o'g'li

YER OSTI SUVLARINI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING

PREDMETI VA USULLARI 400-407

Утебаев Саламат, Калбаева Эльдора

ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЕ

ХУЛИГАНИЯ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 408-413

Nuriddinov Ismoil O'lmas o'g'li

BURHONUDDIN MARG'INONIYNING "HIDOYA" ASARIDA JINOYAT VA JAZO

MUVOZANATIGA OID AYRIM MASALALAR 414-420

Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi

SUN'IY INTELLEKTNING NOTO'G'RI XULOSALARI (GALLYUTSINATSIYALAR):

MOHIYATI, SABABLARI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ZARURATI 421-432

Burxonov Shahzod Burxon o'g'li

XALQARO MEHNAT STANDARTLARI VA MEHNAT SHAROITLARINI

TARTIBGA SOLISH 433-438

Avezov Umidjon Toshpulatovich

O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINING RIVOJLANISH

BOSQICHLARI TAHLILI 439-446

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Максудов Улугбек Курбанович

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОСТИ

СТУДЕНТОВ В ИННОВАЦИОННЫХ И СТАРТАП-ПРОЕКТАХ

В УСЛОВИЯХ МИРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ 447-453

Lutfillayev Maxmud, Egamberdiyeva Feruza

SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI, TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI 454-458

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich

O'QUV FAOLIYATI TAMOIYILLARIDA INTEGRATIV VA SINERGETIK YONDASHUVLAR 459-463

Jamolova Gulbadanbegim, Muhammadiyeva Elmera

TALABALARDA TAHLILIIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK

ASOSLARI 464-468

Mamajanov Raxmatilla Yakubjanovich

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN KOMPLEKS

FOYDALANISHNING METODIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 469-478

<i>Ishonkulov Ashraf Kurbonkulovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TA'LIM JARAYONIDA INFORMAL TA'LIM YONDASHUVDAN FOYDALANISH ZAMONAVIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	479-484
<i>Esboganova Baxit Daribayevna</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARGA AMALIY MASHG'ULOTLAR OLIB BORISH METODIKASI	485-490
<i>Kamalova Dilnavoz, Amurillayeva Munira</i> TEKNOLOGIYA DARSLARINI O'TISHDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI	491-495
<i>Абдуллаева Дилдора Улугбековна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ	496-503
<i>Xamidova Zaynura Ramazonovna</i> STEAM TA'LIM TEKNOLOGIYASINING TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHIDA PEDAGOGIK MUAMMOLAR	504-508
<i>Mustayeva Guldora, Mustayeva Guliston</i> SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF REFLECTION MECHANISMS IN PEDAGOGICAL ACTIVITY	509-514
<i>Avazova Munisa</i> TA'LIM DIZAYNIDA O'QUVCHILARNING MOTIVATSIYASINI OSHIRISH: GAMIFIKATSIYA VA INTERAKTIV METODLARNING TA'SIRI	515-517
<i>Abdullayeva Mohigul, Fazlitdinov Muhammadali</i> SUN'IY INTELLEKT VA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING XXI ASRDAGI ROLI HAMDA ULARNING TURLI SOHALARGA TA'SIRINI O'RGANISH	518-521
<i>Urinova Dilbar Abdusamat qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM FAOLIYATINI MODERNIZATSIYA QILISHDA TARBIYACHILARNING OTA-ONALAR BILAN ISHLASHINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI	522-526
<i>Turdaliyeva Qizlarxon Ilhomjon qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI O'QITISHNING FUNKSIONAL YONDASHUV METODLARI	527-532
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> BO'LAJAK MUHANDISLARNI TAYYORLASHDA AMALIY MASHG'ULOTLARDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	533-539
<i>Suvanova Gulbaxor Baxromovna</i> KO'P MILLATLI MAKTABLARDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR	540-543
<i>Qarshiyeva Muborak, Karshiyev Jaxongir</i> BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PIRLS)GA TAYYORLASH USULLARI	544-547
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASIDA O'QUVCHILARDA NAFOSAT TARBIYASINING O'RNI	548-552

<i>Otabayev Iskandar Abdug'aniyevich</i> KREDIT-MODUL TIZIMI ORQALI O'QUV REJALARINI ISHLAB CHIQISH VA ULARNI AMALIY TATBIQ ETISH BOSQICHLARI	553-562
<i>Bozorov Zokir, Ravshanova O'g'ilshod</i> BO'LAJAK MATEMATIKA FAN O'QITUVCHILARINING PLANIMETRIYA BO'YICHA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR MUSTAQIL ISHLARINING ROLI	563-568

Received: 15 April 2025

Accepted: 1 May 2025

Published: 10 May 2025

Article / Original Paper

EASTERN AND WESTERN DRAMATURGY: CULTURAL INTERACTIONS AND SOURCES OF INSPIRATION

Arziqulova Xurshida Akbaraliyevna,

Mustanova Shokhista Artikovna

Samarkand State University

named after Sharof Rashidov

Department of Foreign Languages

Teachers, PhD (Doctor of Philosophy)

Abstract. This article analyzes the cultural connections between Eastern and Western dramaturgy, their mutual influence, and sources of inspiration. Dramatic art is an integral part of the cultural and social life of every civilization, and its formation is closely linked to various historical, philosophical, and aesthetic factors. The key stages in the development of Eastern and Western performing arts, as well as their influence on each other, are among the main research directions of this study.

Keywords: Eastern dramaturgy, Western dramaturgy, cultural connections, theater art, stage traditions, sources of inspiration, comparative analysis, philosophy, historical development, modern theater.

SHARQ VA G'ARB DRAMATURGIYASI: MADANIY ALOQALAR VA ILHOM MANBALARI

Arziqulova Xurshida Akbaraliyevna,

Mustanova Shohista Artiqovna

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti

Xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchilari

f.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada Sharq va G'arb dramaturgiyasi o'rtasidagi madaniy aloqalar, ularning o'zaro ta'siri hamda ilhom manbalari tahlil qilinadi. Dramaturgiya san'ati har bir sivilizatsiyaning madaniy va ijtimoiy hayotining ajralmas qismi bo'lib, uning shakllanishi turli tarixiy, falsafiy va estetik omillar bilan chambarchas bog'liq. Sharq va G'arb sahna san'ati rivojlanishining muhim bosqichlari va ularning bir-biriga ta'sir etish jarayonlari maqolaning asosiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida olib boriladi.

Kalit so'zlar: Sharq dramaturgiyasi, G'arb dramaturgiyasi, madaniy aloqalar, teatr san'ati, sahna an'analari, ilhom manbalari, qiyosiy tahlil, falsafa, tarixiy taraqqiyot, zamonaviy teatr.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I5Y2025N55>

Kirish. Dramaturgiya inson tafakkuri va badiiy ifoda shakllarining eng qadimgi ko'rinishlaridan biri bo'lib, u turli madaniyatlarda o'ziga xos yo'nalishda rivojlangan. Sharq va G'arb teatr san'ati o'rtasidagi o'zaro aloqalar asrlar davomida shakllanib, har ikkala madaniyat dramaturgiyasiga chuqur ta'sir ko'rsatgan. Ushbu jarayon tarixiy, ijtimoiy va estetik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Dramatik asarlarning poetikasiga oid turli qarashlar mavjud bo'lib, ular qadim tarixga ega. Aristotel «Poetika»si adabiyotshunoslik tarixida ilk manba sifatida

e'tirof etiladi. Antik dunyo dramaturgiyasida Aristotelga qadar muayyan ilmiy-nazariy fikrlar ma'lum me'yorga solingan, janr poetikasi bilan bog'liq masalalar o'rganilgan. Ular haqida ma'lumotlar bizgacha to'liq etib kelmagan.

Keyingi asrlarda yaratilgan va bugungi kunda yangilanishlar hamda o'zgarishlar jarayonini boshidan kechirayotgan dramatik asarlarga munosabat bildirishda Aristotelning «Poetika»sidan javob izlash yetarli bo'lmay qoldi. Hozirda dramaturgiyaning radio, kino, televideniye bilan bog'liq janrlari, shakllari yuzaga keldiki, ular bilan bog'liq masalalarni o'rganish uchun yangidan izlanishlar olib borish zarurati paydo bo'ldi. Dramaturgiyada insonni qanday tasvirlash, qay tarzda talqin etish masalalari eng qadimgi dramaturglar bahs-munozaralari mavzusi bo'lgan, hozirgi kunda ham kun tartibidan tushmay kelmoqda. Sofokl insonning qanday bo'lishi kerakligini tasvirlash san'atning birinchi vazifasi deb hisoblagan bo'lsa, Yevripid inson qanday bo'lsa, shundayligicha tasvirlash kerak deya uqtiradi. [1: 123-b]. Maqolada Sharq va G'arb dramaturgiyasi o'rtasidagi tarixiy aloqalar va o'zaro ta'sir jarayonlari o'rganiladi. Turli madaniy qatlamlarning teatr san'atiga qo'shgan hissasi, ilhom manbalari va zamonaviy sahna san'atida kuzatilayotgan o'zgarishlar tahlil qilinadi.

Sharq va G'arb dramaturgiyasi o'rtasidagi madaniy aloqalar teatr san'ati rivojida muhim rol o'ynagan. Tarixiy manbalar va dramaturgik yondashuvlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala mintaqaga o'ziga xos an'analarga ega bo'lsa-da, ularning o'zaro ta'siri sahna san'atining takomillashishiga katta hissa qo'shgan. Sharq dramaturgiyasi falsafiy ramzlar, epik syujetlar va poetik nutq bilan ajralib tursa, G'arb dramaturgiyasi inson psixologiyasiga chuqur kirib boruvchi dramatik ifoda vositalari bilan rivojlangan.

Sofokl tragediyalarida hayot haqiqati bilan badiiy haqiqat hamisha ham muvofiq kelavermaydi, biroq Yevripid asarlarida kundalik hayot haqiqatiga yaqinlashadi, tomoshabinlar boshdan kechirgan voqea-hodisalarga o'xshab ketadi. [2; 11-b.] Sharq va G'arb dramaturgiyasining ta'siri asrlar davomida o'zaro bog'lanib kelgan. Masalan, Sharqda klassik dramaturglar, jumladan, Avesto, Sufi adabiyoti, Hindistonning eski drama an'analari G'arb teatriga katta ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, Yunonistonning tragediya va komediya janrlariga Sharqning ma'naviy, mifologik va tasavvufiy elementlari qo'shilgan. Sharq teatrining betakror uslubi va janrlari, masalan, mazhabiy dramalar, xalqni o'ziga jalb etgan.

G'arb dramaturgiyasining Sharqqa ta'siri esa Yevropa Renessansidan boshlangan. Bu davrda Sharq madaniyatining boy merosi Yevropada chuqur o'rganildi, ayniqsa, Islom san'ati va adabiyotining naqshlari, falsafasi va tarixiy merosi G'arb dramaturgiyasida aks etdi. Ayni paytda, G'arbnings tasavvuf va falsafiy yondashuvlari, realistik va naturalistik uslublari Sharq dramaturgiyasida o'z ifodasini topdi. Bundan tashqari, bugungi kunda Sharq va G'arb dramaturgiyasi o'rtasidagi o'zaro aloqalar yanada kuchaygan.

«Epopeyada voqea, dramada odam hukmronidir. Eposdagi qahramon –voqea; dramaning qahramoni inson shaxsidir» [3; 143-b.] Dramadagi har bir voqea-hodisada, fabulada, syujetda inson shaxsining hukmronligi sezilib turmog'i lozim. Bu fikr voqea hukmronlik qilgan yunon dramaturgiyasiga aloqasizdek tuyulishi mumkin.

Zero, epiklik qoliplaridan uzilib chiqolmagan dramaturgiyaning ilk davrlarida voqeaning yaqqol ustunligi seziladi. Yunon dramaturgiyasida yetakchi rol o'ynagan xor muallifning muayyan ma'nodagi qarashlari va lirik kechinmalarini o'zida mujassamlashtirib, shaxsning dramadagi o'rnini to'ldirib turgan.

Davrlar o'tishi bilan dramaga, uning yetakchi tamoyillariga, ilmiy-nazariy muammolariga munosabat yangilana bordi, mazmun va shakldagi ifoda va izhordagi o'zgarishlar muqarrarlashdi. Aristoteldan so'ng, dramaga oid nazariy qarashlarni yangi bosqichga ko'targan Gorasiy badiiy tasvirning real haqiqatga to'la muvofiq kelishiga alohida e'tibor qaratdi. Chunonchi, har bir xarakterning yoshiga munosib xatti-harakatini ta'kidlar ekan, fe'l-atvorda, yurish-turishda yosh bola bilan o'smirning, o'smir bilan yigit kishining, yigit bilan keksaning bir-biridan ajratib turuvchi chizgilarni asoslab beradi. Gorasiy tasvirda voqelikni ichki sabablar bilan rivojlantirish, konflikt rivojiga tashqi kuchlarni aralashtirmaslik zarurligiga diqqat qiladi.

XVII asrgacha insonni talqin etishda fojiaiviylik (tragediyanavistlik) va kulgi (komizm) holatlari asosiy o'rin tutgan bo'lsa, keyinchalik dramaturglar, teatr nazariyotchilari «oraliq» janr, ya'ni drama haqida o'z g'oyalarini ilgari sura boshladilar. «Har bir axloqiy voqeada o'rtalik holat va bir-biriga zid ikki qutb ajralib turadi. Komediya va tragediya bizda bor, – deb yozadi D.Didro, – lekin inson hamma vaqt ham xursand va g'amgin bo'lavermaydi. Binobarin, komik va tragik janrlarni ajratib turuvchi qandaydir oraliq masofa mavjuddir».[3: 316-b] Mana shu masofa Didroning konsepsiyasi bo'yicha to'ldirilishi kerak. Dramaning vujudga kelish sabablari va uning o'ziga xos jihatlarini anglashga bo'lgan intilish antik davridayoq boshlangan edi, keyinchalik bu bilan bog'liq dastlabki qarashlar Didro, Shiller nomlari bilan bog'liq.

Shundan so'ng, dramaturgiyada real insonni butun murakkabligi bilan talqin etish, uni muayyan bir g'oyaning yalovbardori sifatida tasvirlash tamoyili kuchaydi.

Dramaturgiyada mifologik kuchlar, ilohiy obrazlar – xudo, ma'budlar, afsonaviy qahramonlar, aql bovar qilmas qahramonliklar ko'rsatuvchi pahlavonlar obrazi o'rnini asta-sekinlik bilan inson egallay boshladi.

Muayyan bir davrda janr yo'nalishlari o'zgarar ekan, bu o'sha davr kishisining voqelikka munosabati bilan belgilanadi. Shiller va Gyotening zamonaviy dramani qayta qurish haqidagi barcha yozishmalari zahirida shu g'oya yotadi. Shiller Gyotega yozgan xatida: «Menga go'yo sizning ta'siringiz orqali yuqqan qandaydir epik kuch yordam berayotgandek tuyuladi. Lekin bu kuch dramatik jarayonga xalaqit bermasa kerak, deb o'ylayman». [4; 482-b.]

Gyugo drama tushunchasiga keng talqin beradi. Uning fikricha, yangi davrning adabiyoti qaysi janrga mansubligidan qat'iy nazar dramatik xususiyatga ega. Bu nazariy qarashlar o'zbek dramaturgiyasi shakllanishida, undagi inson talqinida bevosita rol o'ynadi degan fikrdan yiroqmiz.

Biroq, milliy dramaturgiya va teatr san'atining shakllanishida tatar, ozarbayjon, rus teatrining ta'siri bo'lganligini inobatga oladigan bo'lsak, ilk dramanavislar janrning nazariy qonun-qoidalaridan xabardor bo'lganlar degan fikr tug'iladi.

Drama nazariyasi bilan bog'liq qarashlar tarixi ikki ming yildan oshiq davrni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, uning yangi namunalari va umuman drama bilan bog'liq bahs-munozaralar bugun ham davom etmoqda. Misol, M.Baxtinning dramatik asarlar haqidagi mulohazalari munozarali, «O'zlarining klassik taraqqiyoti davomida bu janrlar qat'iy qoidalari va kanonik xususiyatlarini saqlab qoldilar, – deb yozadi u. – Turli davrdagi oqimlar, yo'nalishlar janrning o'zak masalasini, ya'ni qonuniylashgan tarkibini o'zgartira olmadi. Aristoteldan to bugungi kungacha shakllanib bo'lgan janrlarning nazariyasiga aniq bir yangilik va o'zgarish qo'shilmadi hisob». [5; 482-b.]

Ko'chirmada keltirilgan mulohazalar dramatik san'at va uning nazariyasi amaliyotiga muvofiq kelmaydi. Dramatik janrlarning qadimiy namunalari chindanam kanonik xususiyatlarga ega, biroq ular uzluksiz o'zgarib kelmoqda. Pushkin, A.Chexov, Fitrat, A.Ibrohimov, Sh.Boshbekov dramalaridagi janr, syujet, kompozitsiya, qahramon, inson talqini muammolarini o'rganish uchun Aristotelning «Poetika»si kamlik qiladi. Baxtinning fikricha, roman – yangi davr bilan tug'ilgan yagona janr. Boshqalari esa «qotib qolgan», «o'lik» janrdir. Agar roman «universal» janr bo'lsa, bu dramani davrdan orqada qolgan janr sifatida qiymatini tushirmaydi degan fikrdamiz. M.Baxtinning roman qurilishini tayin etishda xronotipning o'rni va roli haqidagi qarashlarini dramaturgiyaga tadbiq etish va analitik tahlilni chuqurlashtirishda yaxshi samara beradi. Adabiyotshunos I.G'aniyevning «Fitrat dramalari poetikasi» [6; 21-32-b.] mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida mazkur masalaga alohida bir bob bag'ishlangani bunga misol.

Demak, jahon poetik tafakkuri tarixida klassisizm tamoyilining mavjud ekani haqiqat. Faqat XVII asrga kelib, G'arbiy Yevropada bu tamoyil qonuniy adabiy metod tusini oldi. Chunki bu asr Yevropada ayni adabiy metodning maydonga kelishi uchun ijtimoiy, badiiy, psixologik vaziyat etilgan edi. Ko'p asrlar "Kibor" Rim tomonidan "varvarlar" deb qarab kelingan G'arbiy va Sharqiy Yevropa xalqlari bu davrga kelib, millat va mustaqil saltanat bo'lib shakllanish zaruratini his qilib boshladilar. Bu jarayon XI oxiri XII asar boshlarida paydo bo'lgan milliy eposlar bilan boshlangan bo'lsa, millatning o'z madaniyati, ma'naviy qiyofasiga ega mustaqil ijtimoiy-siyosiy fenomen bo'lib shakllanishi, o'z saltanati, saltanatchiligi etiketini namoyon etishi uchun aniq va tizimli g'oya lozim edi. Fransuzlar uchun mana shu vazifani klassisizm bajardi. Tashqi va ichki siyosatda mutlaq monarxiya tamoyili shakllandi. Natijada hukumat kuchli ijtimoiy siyosat yurgizish imkoniga ega bo'ldi. Lyudovikning shu davrdagi Cardinal Reshilye saltanatning madaniy va adabiy siyosatiga mas'ul bo'lib, u o'zining qattiqqo'lligi, maqsadini amalga oshirish yo'lida qat'iyligi bilan mashhur edi. Natijada u tomonidan tashkil etilgan Akademiya mamlakatdagi adabiy siyosatni boshqaruvchi bir tizimga aylandi. Bu tizimning maqsad-mohiyati shunda ediki, nainki adabiyot, san'atning barcha turlari, barcha gumanitar sohalar aniq vazifaga ko'ra xizmat qilishi, vazifa esa saltanat etiketi va yangi fransuz kishisi, madaniy yuksak fransuz millatini tarbiyalashdan iborat edi. Reshilye boshchiligidagi Akademiya ayni maqsadning amalga oshuvini jiddiy nazorat qilar, mamlakatdagi barcha iste'dodli san'at namoyandalarini o'z doirasiga birlashtirgan edi.

Shunday jiddiy harakatning oqibati o'laroq Yevropa davlatlari ichida ilk bor klassisizmning falsafiy asoslari, estetik konsepsiyalari va nazariy qonunlari ishlab chiqildi. Aynan shu muhitda san'at va adabiyotdagi estetik prinsiplar, tur va janrlardan tortib, barcha badiiy komponentlar qonunlashtirildi. Ijodkorlar asoslanishi shart bo'lgan "namuna-obyekt" qat'iy tarzda belgilab qo'yildi. Mazkur madaniy-adabiy jarayon uchun "namuna-obyekt" vazifasini antik estetika bajardi. Yunon va Rim davlatchiligi etiketlari yangilanayotgan Fransuz saltanati uchun, ijtimoiy, madaniy, ma'naviy, maishiy qoidalari sivilizatsiyalashgan milliy fransuz kishisini tarbiyalash uchun, san'at qoidalari ushbu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qilishi lozim bo'lgan san'at va adabiyot uchun "namuna" qilib olindi. Albatta, bunday qat'iy siyosat tabiatan erkinlikka moyil san'at va adabiyotni cheklab qo'yishi aniq edi. Ammo Lyudovik va uning maqsadlariga ko'ra saltanat va millat manfaati san'at manfaatidan ustunroq edi. Keyinroq ayni badiiy metod klassik bo'lib tanilgan Kornelning "Sid" Tragediyasi Reshilye akademiyasi tomonidan qattiq tanqidga uchrashining asl sababi ham shu bo'lgan.

Klassisizmning falsafiy zamini Rene Dekart (1596 – 1650) ning “Fikrlayapman — mavjudman” degan konsepsiyasidan kelib chiqqan. Borliq, voqelikni idrok etish va insoning o‘z-o‘zini anglashida ratsional yondashuvning mutlaqlashtirilishi ayni falsafaning tayanchi hisoblanadi. Yana bir ratsionalchi-faylasuf Pyer Gassendi (1592 – 1655) ning “Aristotelchilarga qarshi paradoksal mashqlar”, “Filosofiya to‘plami” asarlaridagi fikr-qarashlar, ayniqsa, ularda aks etgan o‘rta asrchilik an‘analari tanqidi, antik moddiy un falsafasi vakillari Epikur va Lukresiy qarashlariga doir targ‘ibotlari klassisizm tarafdorlarini ilhomlantirdi. Shular asosida klassisizm san‘ati va adabiyotining nazariy kriteriylari, kanonik belgilari ishlab chiqildi. Klassisizmning badiiy adabiyotga tatbiq etilishi esa, Reshilye guruhining faol vakili Nikola Bualo faoliyati bilan bog‘liq. U tomonidan ishlab chiqilgan va adabiyotga joriy etilgan “oliy did”, “oliy, o‘rta va tuban uslub”, “janr kanonlari” nazariyalari, dramaturgiyaga oid “uch birlik qoidasi” Yevropa klassik adabiyoti uchun asos vazifasini o‘tadi. Ushbu nazariy qoidalar Bualoning she‘riy usulda yozilgan “Poetik san‘at” risolasida o‘z aksini topgan. Asarda antik san‘at nazariyasining zamonaviy fransuz jamiyati va adabiyoti manfaatlariga moslab rivojlantirilgani, qayta ishlangani kuzatiladi. Bualoning qat‘iy to‘xtamiga ko‘ra, go‘zallik haqqoniylik va konkret tafakkur aniqligida. Ayni paytda, bu asar o‘sha davr fransuz adabiy muhitiga xos muammo va yutuqlarni aks ettirishi bilan ham badiiy-tarixiy ahamiyatga ega. Shu tariqa klassisizm adabiyoti va unga xos ijodiy metod shakllandi. Tadrijiy ravishda dastlab Yevropa xalqlari adabiyotiga, so‘ngroq rus va bu orqali Rossiya atrofi hududlarida yashaydigan millatlar adabiyotiga tarqaldi. Agar XVII asrning ikkinchi yarmi XVIII asr boshlarida o‘zining yuksak namunalarini taqdim etgan bo‘lsa, keyingi davrlarda adabiyotdagi turg‘unlashuv, plagiatga olib keldi. Klassisizm adabiyoti jahon adabiyoti tarixiga Pyer Kornel, Jan Batist Molyer, Jan Rasin (Fransiya), Lope de Vega, Tirso de Molina, Alfonso Sanches, Rikardo de Turiya, Bortolome Leanardo (Ispaniya), Jon Milton, Benjamin Jonson (Angliya) singari iste‘dodli ijodkorlarni taqdim etdi. Bularning aksariyati klassisizm qoliplarni yorib o‘tib, qat‘iy an‘analar ichida yangilik kashf etishga erishdi. Rus adabiyotida A.Pushkin va M.Lermontovgacha bo‘lgan adabiyotning barchasida klassisizm tamoyillari yetakchilik qildi. [7; 105-109-b.]

Yigirmanchi asrning 20-50-yillariga kelib Sovet adabiy tanqidchiligida fransuz klassisizmini qayta baholash avjiga chiqadi. Tadqiqotchilarning bir necha avlodlari ijodiy uslub haqidagi tushunchalarini rivojlantiradilar va chuqurlashtiradilar, uning eng yaxshi asarlarini tarixiy va adabiy talqinlarini taklif qiladilar. Yigirmanchi asrning 20-yillarida klassisizmga e‘tibor hali unchalik katta emas edi, lekin ma‘lum yillar o‘tishi bilan 1930-yillarda, mahalliy gumanitar fanlar mutaxassislari fransuz tarixi va absolutizm davri adabiyotiga qiziqishi allaqachon sezilarli darajada oshib bordi, buni “yaratilgan Sovet jamiyati masalasi bilan izohlash mumkin. qaysi biri o‘z madaniyatini qurish uchun yuqori modellarni qidirdi”. [8; 269-305-b.]

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, 60-yillarga kelib R. M. Samarin XVII asrning g‘arbiy Yevropa adabiyotida mavjud bo‘lgan realizm muammosiga murojaat qildi, uning tarixiy va adabiy umumlashmalari va nazariy xulosalarida B. A. Krjevskiyning ishini ajratib turadigan munozara kuchi yo‘q edi ammo, aks ettirishning ko‘rinishi bir oz deklarativ edi. R. M. Samarinning tadqiqotlari nasriy asarlar materialiga asoslangan. “Bu asr adabiyotida realizmning shakllanishi, XVII asr nasrining yana uchta sohasi sanalgan”. Alohida ahamiyatga ega bo‘lgan adabiyotshunoslikka xos kichik nasrni (romanlar, hikoyalar, insholar)ni o‘z ichiga oladi, xotiralar, mashhur bosma nashrlar u tomonidan alohida qayd etilgan. “fikrlashning

realistik tabiati” Laroshfuko, Labruyer, Rasin va Molyerlarning shu kabi nashrlari juda kam oʻrganilganligini koʻrsatadi. [9: 61-83-b]

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Аристотель. Поэтика. – Т., Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – Б. 123.
2. Аниксист А. Теория драмы от Аристотеля до Лессинга. – М., Наука, 1967. – С. 11.
3. Белинский В.Г. Танланган асарлар. – Т., Ўздавнашр, 1955. – Б. 143
4. Шиллер Ф. Собр. сочинения, т. 7. «Письма». – М., Гослитиздат, 1957. – С. 482.
5. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – С. 482.
6. Ғаниев И.М. Фитрат драмалари поэтикаси. Филол.фан.доктори дис.автореферати. – Т.: 1998. -Б.21-32 Кирнозе З.И., Лобков А.Е. Проза французского классицизма. Попытка реконструкции одной несохранившейся и незащищенной диссертации // Вопросы литературы. №4. 2017. - С.269–305.
7. ЖўрақуловУ. Шарқ ва Ғарбклассицизмнинг умумназарий муаммолари // Qiyosiy adabiyotshunoslik: oʻtmishi, buguni, istiqbollari (matn) Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari тўплами. – Т.: “Firdavs-Shoh” nashriyoti, 2020. – Б. - 284 bet.
8. Кирнозе З.И., Лобков А.Е. Проза французского классицизма. Попытка реконструкции одной несохранившейся и незащищенной диссертации // Вопросы литературы. №4. 2017. – С. 305.
9. Самарин Р.М. Проблема реализма в западноевропейских литературах XVII века // XVII век в мировом литературном развитии. М.: Наука, 1969. С. 61–83. – С. 82.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).